

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1928

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΚΟΡΑΪΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΩΣ ΕΘΝΙΚΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ (*)

5. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥΝΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ὁ Κοραΐς, ὅστις ὡς ἐκ τῶν εἰδικῶν του μελετῶν ἠδυνήθη νὰ μορφώσῃ γνώμην περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνισμοῦ, κατερχομένην καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας, ὥρισε καὶ τὰ μαθήματα, ὅποια θὰ ἔπρεπε νὰ διδάσκωνται.

Καὶ εἰς μὲν τὰ δημοτικὰ ἤθελε νὰ διδάσκωνται ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητικὴ καὶ «τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἰηρησκείας καὶ ἠθικῆς». Ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως φανῆ παραδόξον ὅτι ὁ Κοραΐς τονίζει τὴν διδασκαλίαν τῆς γραφῆς, ἣτις σήμερον ἀρχίζει μετὰ τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως· ἀλλὰ καὶ ἡ σύστασις αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς τὴν θεραπείαν ὠρισμένου κακοῦ, ὅπερ θὰ ἀντιληφθῶμεν, ἂν ἀναλογισθῶμεν δύο τινά: 1) ὅτι ἐδιδάσκοντο μόνον τὰ μικρὰ στοιχεῖα, καὶ 2) ὅτι δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, ἀφ' ὅτου καλούμενοι γέροντες, λαϊκοὶ ἢ ἱερεῖς, πρὸ τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων ὡς μάρτυρες, καὶ ἐρωτώμενοι κατὰ τὰ εἰωθότα ἂν γνωρίζουν γράμματα, ἐδήλουν ὅτι μόνον ἀνάγνωσιν ἐγνώριζον, ὄχι δὲ καὶ γραφήν. Οὗτοι βεβαίως εἶχον φοιτήσῃ δύο ἢ τρία ἔτη εἰς τὸ ἀλληλοδιδασκικόν, καθ' ἃ ἡ διδασκαλία περιωρίζετο εἰς ἀσκήσεις ἀναγνώσεως.

Ἄπαντα τὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου συνεβούλευε νὰ εἶναι γραμμένα εἰς τὴν «γραικικὴν γλῶσσαν», τὴν ὀμιλουμένην δηλ., ἀπηλλαγμένην ἀρχαϊσμῶν καὶ ἐπεισάκτων λέξεων ἐκ ξένων γλωσσῶν. Βεβαίως ἡ ἔννοια τῆς γραικικῆς γλῶσσης τοῦ Κοραΐ δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς νῦν καλουμέ-

νης δημοτικῆς οὕτω μὲ τὴν τῆς «ρομέηκης γλώσσας» τοῦ Βηλαρά· ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐζήτηε τὴν εἰσαγωγὴν εὐλήπτου γλώσσης εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Διὰ ταύτης ἠθέλησε νὰ ἀνυψώσῃ τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τὰ «καλὰ γραμματικά», ἅτινα ἀπειρογάζοντο ἀμαθεῖς, φυγοπόνους καὶ κούφους Σοφολογιωτάτους. Ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς Βίους Πλουτάρχου (1809), ὀμιλῶν περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως, λέγει ὅτι «τρόπος νὰ τελειοποιηθῆ δὲν εἶναι δυνατός, ἐὰν εἰς τὸν τόπον τῶν ἑλληνιστῶν γραμμένων βιβλίων δὲν εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα βιβλία γραμμένα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν.» Αἱ συστάσεις του αὐταί, ἀσχετῶς πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς γραικικῆς γλῶσσης, τὸν ἀναδεικνύουν ὡς τὸν πρόδρομον τῆς μετὰ αἰῶνα καὶ πλέον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ μας σχολεῖα μιᾶς εὐλήπτου εἰς τοὺς παιδας γλῶσσης καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς των ἀπὸ τὸν κυκεῶνα, εἰς ὃν ἡμεῖς ἄλλοτε ἐνεβαλλόμεθα ὑπὸ τῶν «ἰων» καὶ «ῥων».

Ἐν τοῖς Γυμνασίοις, τοῖς σχολείοις τῶν ἐπιστημῶν ὡς ἔλεγεν, ἐπεθύμει νὰ διδάσκωνται οἱ παιδες Ἑλληνικά, Λατινικά, Φιλοσοφικά, Μαθηματικά, Φυσικὴν, Μουσικὴν, Γυμναστικὴν, Ἰχνογραφίαν.

6. ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Μεθοδικὴν διδασκαλίαν, ἦ, ὡς ἔλεγε, φυσικὴν μέθοδον, ἐθεώρει τὴν βαίνουσαν ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ σύνθετον, τὴν προσαρμοζομένην εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ παιδὸς κατάστασιν καὶ ἐνεργοῦσαν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ διανοεῖσθαι. Ὡς ἀναπόσπαστον δὲ τῆς με-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

Μεθοδικῆς διδασκαλίης ἐπιφέρει καὶ τὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν, διότι «ὁ τρόπος αὐτός καὶ τὸν νοῦν ἐξύνει καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλαν τῶν μαθητῶν ἱκανῶς εἶναι νὰ γεννήσῃ.» Διὰ τῆς μεθοδικῆς δὲ διδασκαλίης ἐφρόνει ὅτι καὶ ἡ μάθησις καθίσταται ἀπονευτέρα, ἀλλὰ καὶ ὁ ὄρθος τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις ἀσφαλίζεται. «Δὲν εἶναι καμμία ἐπιστήμη, ἔγραψεν εἰς τοὺς Αὐτ. Στοχασμούς, ἢ τέχνη, ἣν ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἂν εἶναι, τῆς ὁποίας ἡ μάθησις δὲν εὐκολύνεται, ὅταν ἢ παράσῃται αὐτῆς γίνεται μὲ μέθοδον, καμμία, ὅσον εἴπωμεν τὴν ὑποθέσιν, τὴν ὁποίαν δὲν μανθάνει τις μὲ κόπον καὶ ἀγδίαν, ὅταν ἀμετέδωκε ἢ μὲ διεστραμμένην μέθοδον τὴν μαθητεύεται.» Διὰ τῆς εὐμετέδου διδασκαλίης ὄφειλεν ὁ Κοραΐς προσέτι νὰ αἰχμαλωτίζῃ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ ὑπὸ μάθησιν, νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ πολλὰς ἄλλας φευκτέας ἐπιθυμίας καὶ ἀσχολίας. «Ὅπου βλέπεις, ἔγραψε, κακὴν καὶ διεστραμμένον ἄνθρωπον, μὴν ἀμφιβάλλῃς ὅτι ἢ κακία εἶναι ἀποτέλεσμα ἢ παντελοῦς ἀπαιδευσίας ἢ κακῆς καὶ ἀμετέδου παιδεύσεως.»

Περὶ τῆς διδασκαλίης τῶν μαθημάτων ἔδωκε σφαιρικῶς μεθοδικὰς ὁδηγίας. Πρὸ τῆς διδασκαλίης τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν συνίστα τὴν τελείαν συγκρότησιν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν. Ἀρχιμένης δὲ τῆς διδασκαλίης τῆς ἀρχαίας, συνεβούλευε νὰ παραβάλλεται διαρκῶς αὐτὴ πρὸς τὴν λαλουμένην, ἵνα γίνεται εὐκολωτέρα ἢ κατανόησις τοῦ ὑπὸ ἐρμηνεύειν κειμένου, οὕτω δὲ πρῶτος διεκήρυξε τὴν ἐνότητά τῆς ἀρχαίας καὶ νέας. Πολυειδῶς ἐψέξε τὴν μέχρι τότε κρατούσαν ἐν τῇ ἐρμηνεύει μέθοδον τῆς «ψυχαγωγίας» καὶ κατέδειξεν ὅτι «τοιούτη, λέξεων ἀσυντία καὶ ἀληθινή, λογοδιάρροια, ὅχι μόνον διδάσκει τοὺς μαθητὰς τὴν φλυαρίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμποδίζει νὰ καταλάβωσιν ἀκριβῶς ἐκάστης λέξεως τὴν δύναμιν», ἐνισχύσας οὕτω τὰς κατὰ τῆς «ψυχαγωγίας» προσπάθειας τοῦ Νεοφύτου Κουσκοκαλυβίτου, τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Μπαλάνου καὶ τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου. Ὁρθοτάτας συμβουλὰς ἔδωκε καὶ περὶ τῆς διδασκαλίης τῆς Γραμματικῆς, καὶ γνώμην ἐπιτυχεστάτην ἐξήνεγκε περὶ τοῦ σκοποῦ ταύτης, ὅστις ἐν τούτοις — ἴσως διότι δὲν μελετᾶται ὁ Κοραΐς — δὲν παύει ἐνιαχοῦ μέχρι σήμερον νὰ παρανοήται. «Ἡ γραμματικὴ, ἔγραψεν εἰς τοὺς

Αὐτοσχεδίους Στοχασμούς, εἶναι τρόπον τινα τὸ κλειδίον τῆς γλώσσης. Δὲν εἶναι αὐτὴ κυρίως ἢ διδάσκουσα τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἢ εἰσάγουσα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐκ τῶν ὁποίων μανθάνεται ἢ γλῶσσα. Πρέπει λοιπὸν κατὰ τὸ ἐπάγγελμά τῆς νὰ εἶναι εἰσαγωγὴ συντομωτάτη.»

Τὰ Μαθηματικά, περὶ ὧν ἐφρόνει ὅτι ἐξύνουν τὸν νοῦν καὶ ἐθίζουσι τὸν μαθητὴν εἰς τὸ ὀρθῶς διαλογίζεσθαι καὶ κρίνειν, συνίστα νὰ διδάσκωνται βαινούσης τῆς διδασκαλίης ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἀγνωστον καὶ ἀπὸ τοῦ δειχθέντος εἰς τὸ ἀδεικτον.

Γενικῶς εἶπεν αἱ περὶ μεθοδικῆς διδασκαλίης γνώμαι τοῦ Κοραΐ ἔχουν ἀξίαν, διότι συνέστησεν ὅπως ἢ διδασκαλία ἐκάστου μαθήματος ἀκολουθῇ τὴν μέθοδον τῆς οἰκείας ἐπιστήμης. Τοῦτο δὲ ἐσχάτως ἀνήχθη εἰς ἀξίωμα διδακτικόν.

Μεγάλην ἐπίσης σημασίαν ἔδιδε καὶ ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν, ὡς καταδεικνύεται ἐξ ὅσων γράφει ὁ κ. Δ. Μωριστῆς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Παιδαγωγικῆς (σ. 282-283) περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ Κυβερνήτου νὰ ἐφαρμόσῃ ἐνταῦθα τὸ σύστημα Fellenberg, ὡς καὶ ἐξ ἐπιστολῆς του, γραφείσης τὸ 1814 πρὸς τὸν Πεσταλότσην, ἐν ᾗ ἐπαινεῖ τὸ παιδαγωγικὸν του σύστημα. Ἄλλ' ὅς μὴ θεωρηθῇ ὅτι ὁ Καποδίστριας παρουσιάζεται ἐνταῦθα ζηλωτῆς δύο παιδαγωγικῶν συστημάτων, διότι ὁ Fellenberg τὸ σύστημα τοῦ Πεσταλότση ἐφήρμοσεν εἰς τὸ παρά τὴν Βέρνην ἐκπαιδευτήριόν του.

7. ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ὑποδείξας ὁ Κοραΐς τὴν ἔδρυσιν «κοινωνίων σχολείων τῶν γραμματικῶν» καὶ «σχολείων τῶν ἐπιστημῶν» συνέστησεν ὅπως εἰς μὲν τὰ πρῶτα διδάσκωσιν ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων τῶν ἐπιστημῶν, εἰς ταῦτα δὲ «οἱ διδαχθέντες εἰς αὐτὴν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην». Συμβουλεύει δὲ, ἵνα οἱ πλουσιώτεροι τῶν κοινοτήτων, οἱ δυνάμενοι τῶν ἰδιωτῶν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς λάβωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν των τοὺς εὐφραστεροὺς μαθητὰς καὶ ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἵνα ἐκεῖ ἐκπαιδευθέντες ἐπανέλθωσι καὶ διδάξωσιν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἐπιστημῶν. Τῶν διὰ τὰ Γυμνάσια ταῦτα προωρισμένων διδασκάλων ἤθελε τελείαν τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν, διότι ἔπρεπε, κατ' ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κ.

Κούμαν, γραφείσιν τῇ 1810, «τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα νὰ παραδίδονται εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπαρράλλακτως, ὡς εἰς τὰ εὐνομούμενα τῆς Εὐρώπης ἔθνη». Μερμυῶν δὲ καὶ περὶ τῆς παιδαγωγικῆς μορφώσεως τοῦ προσωπικοῦ, ἔγραφεν εἰς τοὺς ἄνω Στοιχασμούς· «Νὰ σταλῶσι δύο νέοι νὰ μαθητεύσωσι μὲ δαπάνην τοῦ κοινῶ τῆς ἑνωσταντινουπόλεως τὴν μέθοδον τοῦ Πισταλότση, ὅστις εἶναι ἐπιτήδειος νὰ παραδίδῃ εὐκόλως τὰ παιδικὰ πρῶτα ἀναγκαῖα μαθήματα καὶ ἐξαιρέτως εὐκολύνει εἰς τῶν παιδίων τὰς κεφαλὰς τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων τὰς λύσεις, καὶ νὰ ἐμβάλωσι τὴν μέθοδον ταύτην εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Ὁ δὲ Καποδίστριας, ἀποβλέπων εἰς τὴν κατάρτισιν διδακτικοῦ προσωπικοῦ, συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ καὶ Πρότυπον σχολεῖον, ὅπερ ἔμελλε νὰ καταστῇ πρότυπον τῶν ἄλλων σχολείων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν βραδύτερον τοῦ Γεωργίου Γενναδίου, καὶ τὸ Διδασκαλεῖον (1830), ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ παρασκευάζωνται διδάσκαλοι, γυμναζόμενοι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἱεροδιακόνου Κ. Νικητόπου. Διὰ νὰ ἔχουν οἱ διδάσκαλοι ἕνα ὁδηγὸν ἐν τῇ ἐργασίᾳ των, ἐδόθη ἐντολὴ εἰς τὸν Ἰ. Κοκκῶνην νὰ μεταφράσῃ τὸ περὶ ἀλληλοδιδασκτικῆς ἔργον τοῦ Σαραζίνου καὶ νὰ τὸ ἐκδώσῃ διὰ τοῦ κρατικοῦ τυπογραφείου. Τὴν μέθοδον τοῦ Σαραζίνου διετάχθησαν νὰ ἀκολουθοῦν μὲ μεγάλῃν ἀκρίθειαν τὸ Πρότυπον καὶ τὸ Διδασκαλεῖον πρὸς ἐξάσκησιν τῶν ὑποψηφίων διδασκάλων.

Β.—Η ΚΥΡΙΩΣ ΑΓΩΓΗ

Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὀπόσας ἐλπίδας ἐστήριξαν οἱ δύο τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως σκαπανεῖς ἐπὶ τοῦ σχολείου, μαντεύομεν εὐκόλως ὅποια τις ἤθελον νὰ εἶναι ἢ συμπεριφορὰ τοῦ διδασκάλου ἀπέναντι τῶν μαθητῶν, διότι αὕτη, οὕσα οἷα πρέπει νὰ εἶναι, ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν βᾶσιν καὶ τὴν μόνην ἐγγύησιν τῆς ἐπιτυχοῦς καὶ τελεσφόρου διαπαιδαγωγήσεως.

Ὁ Κοραΐς, ὅστις ἔσχε πικρὰν πείραν τῆς σκληρᾶς τῶν πρώτων διδασκάλων του συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, ὡς διηγεῖται ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ του, λέγει ἐν τοῖς εἰς Πλούταρχον Προλεγομένοις του (1809), ὅτι ὀφείλουσιν οἱ διδάσκαλοι «νὰ ἀγαπῶσι τοὺς

μαθητὰς ὡς ἰδιά των τέκνα καὶ νὰ τοῦστοχάζωνται ὡς ἱεράς παρακαταθήκας ἐμπιστευμένας ἀπὸ τοὺς γονεῖς εἰς τὰς χεῖράς των.» Ἰητεῖ δηλ. νὰ μετενεχθῇ εἰς τὸ σχολεῖον ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὅποιον κυρίως χαρακτηρίζει ἡ στοργή. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης, τῆς θερμῆς ἀγάπης τοῦ διδασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἐθεμελίωσε καὶ ὁ Πισταλότσης τὸ ἐν Burgdorf σχολεῖον του, φρονῶν ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος εἶναι ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του, ὅστις ἐπέχει ἡσὶν πατρὸς ἀπέναντι τῶν μαθητῶν του καὶ συνδέεται πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν δεσμῶν τῆς πατρικῆς ἀγάπης. (Πρὸς Ν. Ἐξαρχοπούλου: Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ροσιαλοζζί, σ. 16). Ἐν τοῖς Αὐτ. Στοχ. καταδεικνύει τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς παραδόσεως ἐκρήξεως τῆς ὀργῆς τοῦ διδασκάλου καὶ προσθέτει ὅτι «τὸ ἀξιολογώτερον μάθημα εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς εἶναι τῶν ψυχῶν ἡ ἡμέρωσις». Ἀμφισβητεῖ δὲ τελείως τὴν ἀγαθὴν ἐπίδρασιν τῶν διδασκόντων ἐπὶ τῶν μαθητῶν, «ἐὰν δίδωσιν εἰς αὐτοὺς καθήμερινὰ παραδείγματα τοῦ ἀγριωτάτου πάθους τῆς ὀργῆς.» Συνιστᾷ ἀγάπην πρὸς τοὺς παῖδας, πραότητα καὶ φιλοφροσύνην, ὑπομιμνήσκων τὸ τοῦ Πλούταρχου (Κατ. Πρεσβ. § 20)· «τὸν δὲ τύπτοντα γαμετὴν ἢ παῖδα τοῖς ἀγριωτάτοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας.» Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται τὸν ξυλοκοπισμὸν, διότι διαστρέφει τὸν χαρακτήρα. «Ἡ μάλιστα ἄλλο νὰ κάμη δὲν δύναται, πλὴν ἀπὸ λεοντώδη καὶ γενναῖα νὰ μεταβάλῃ (τὰ παιδία) εἰς ὑπουλα καὶ κακοηθέστατα θηρία.»

Ἔχων ἐν νῆι τὸ σοφὸν ὅτι πρέπει νὰ προλαμβάνωνται μᾶλλον ἢ νὰ θεραπεύωνται κατόπιν τὰ αἰτοπα, ἔδωκε τὴν συμβουλήν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐκμεταλλεύεται τὸ φιλότιμον τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τούτους ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ κακοῦ.

Εἶναι δὲ σαφῆς ἡ ὑπόδειξις του ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ του πρὸς τοὺς ἔχοντας ὡς ἐπάγγελμα τὴν ἀγωγήν, διδομένη διὰ τῆς πληροφορίας ὅτι ἡ φιλοτιμία, ἣν εἶχε, νὰ φανῇ ἄξιος τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης τῶν δύο καλῶν του διδασκάλων Κεῦνου καὶ Βουρτίου, ἔγεινεν ὁ χαλινὸς εἰς τὰς ἀπερισχεψίας τῆς νεότητός του. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἐκφυλίσσεται ἡ φιλοτιμία εἰς τιτομανίαν, κενόσπουδον φιλοπρωτίαν καὶ πλεονεξίαν.

Ὁ Κοραΐς συνίστα προσέτι καὶ τὰ βραβεῖα ἐν τοῖς σχολείοις, διότι, ἔλεγε, ὑπεκκαίουσιν τὴν ἀμιλλαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν, τὰ κέντρα πάσης προόδου. Συνίστα δὲ προσέτι νὰ μὴ ἀποσιωπῶνται οἱ δίκαιοι ἔπαινοι, διότι «τῶν χρεωστούμενων ἐπαινῶν ἡ στέργεισι ἀναγκάζει τὸν ἐργαζόμενον τὸ καλὸν νὰ φωνάξῃ :

Ἔτι μοῖρα μένοντι καὶ εἰ μᾶλα τις πολεμίζοι,
ἐν δ' ἴῃ τιμῇ ἦμέν κακός ἠδὲ καὶ ἐσθλός».

(Προλ. Ἰσοκρ.)

Καὶ ὁ Καποδίστριας, ἀντιλαμβάνομενος τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἕνας εὐμενὴς λόγος ἢ μία διακριτικὴ τιμὴ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ νέου πρὸς ἐνθάρρυνσιν διὰ τὸ καλόν, ἔγραψε πρὸς τὸν διδάσκαλον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Ἀλληλοδιδασκτικοῦ τὴν ὃ Ἀπριλίου 1830· «Ἐμπομεν πρὸς σὲ τὰ νομισματικὰ βραβεῖα, δι' ὧν ἡ Κυβέρνησις τιμᾷ τοὺς εὐδοκμήσαντας εἰς τὰς τελευταίας ἐξετάσεις μαθητὰς σου, ὅσοι κατονομάζονται εἰς τὸν ἐπισυναπτόμενον κατάλογον· οἱ δὲ τούτων ἀξιωθέντες θέλουσιν φέρεν ἐπὶ τοῦ στήθους προσηρτημένα μὲ δέμα ἔθνικοῦ χρώματος.» Περαιτέρω γράφει εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ βεβαιώσῃ τοὺς βραβευθέντας, ὅτι θὰ ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ Κεντρικὸν σχολεῖον ὡς ὑπότροφοι τοῦ Κράτους, «ἐὰν δίδωσι δείγματα τῆς αὐτῆς προθυμίας.» Τὴν 24 Ὀκτωβρίου 1829 ἔγραψε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Ὀρφανοτροφείου Αἰγίνης, ὅτι οἱ λαμβάνοντες βραβεῖα «εἰς πάντας τοὺς προδιδακμοὺς» θὰ γίνουσι ὑπότροφοι τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἀνώτερα σχολεῖα.

Ὡς βλέπομεν, καὶ οἱ δύο εἶναι κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῶν βραβεύσεων. Ἄς μὴ λησμονηθῆται δὲ ὅτι ἡ σύστασις τοῦ Κοραΐ ἢ μνημονευθεῖσα εἰς τὸ περὶ καταρτίσεως διδασκάλων κεφάλαιον τῆς παρούσης μελέτης, ὅπως οἱ θυνάμενοι τῶν ἰδιωτῶν, ἀρχιερέων καὶ κοινοτήτων ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην νέους πρὸς ἐκπαίδευσιν, ἔχει καὶ τὸν χαρακτήρα προτροπῆς πρὸς βράβεισιν καὶ ὑποκίνησιν πρὸς ἀμιλλαν. Βλέπομεν δὲ ὅτι καὶ οἱ δύο ἀποβλέπουσι κυρίως διὰ τοῦ βραβεῖου νὰ ἐπικουρήσουν τὴν ἱκανότητα, πρὸς τὸ καλὸν τῆς Πολιτείας.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ μόνον εἰς ὃ συνηντήθησαν. Ἀνωτέρω ἐξετέθησαν αἱ περὶ ποινῆς σκέψεις τοῦ Κοραΐ. Μὴ

ἀπομακρυνόμενος ἀπ' αὐτῶν, ὁ Καποδίστριας ἀπέστειλεν ὀδηγίαν πρὸς τὸν Α. Παπαδόπουλον, τὸν πρῶτον διευθυντὴν τῶν ἐν Πόρῳ συναθροισθέντων ὄρφανῶν, καθ' ἃς ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλωνται ποιναὶ χωρὶς ἀπώλειαν τῆς ἀξιοπρεπείας τῶν νέων.

Κοινὸν πνεῦμα ἔγηγε καὶ τοὺς δύο εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας.

Θ. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΓΟΓΗ

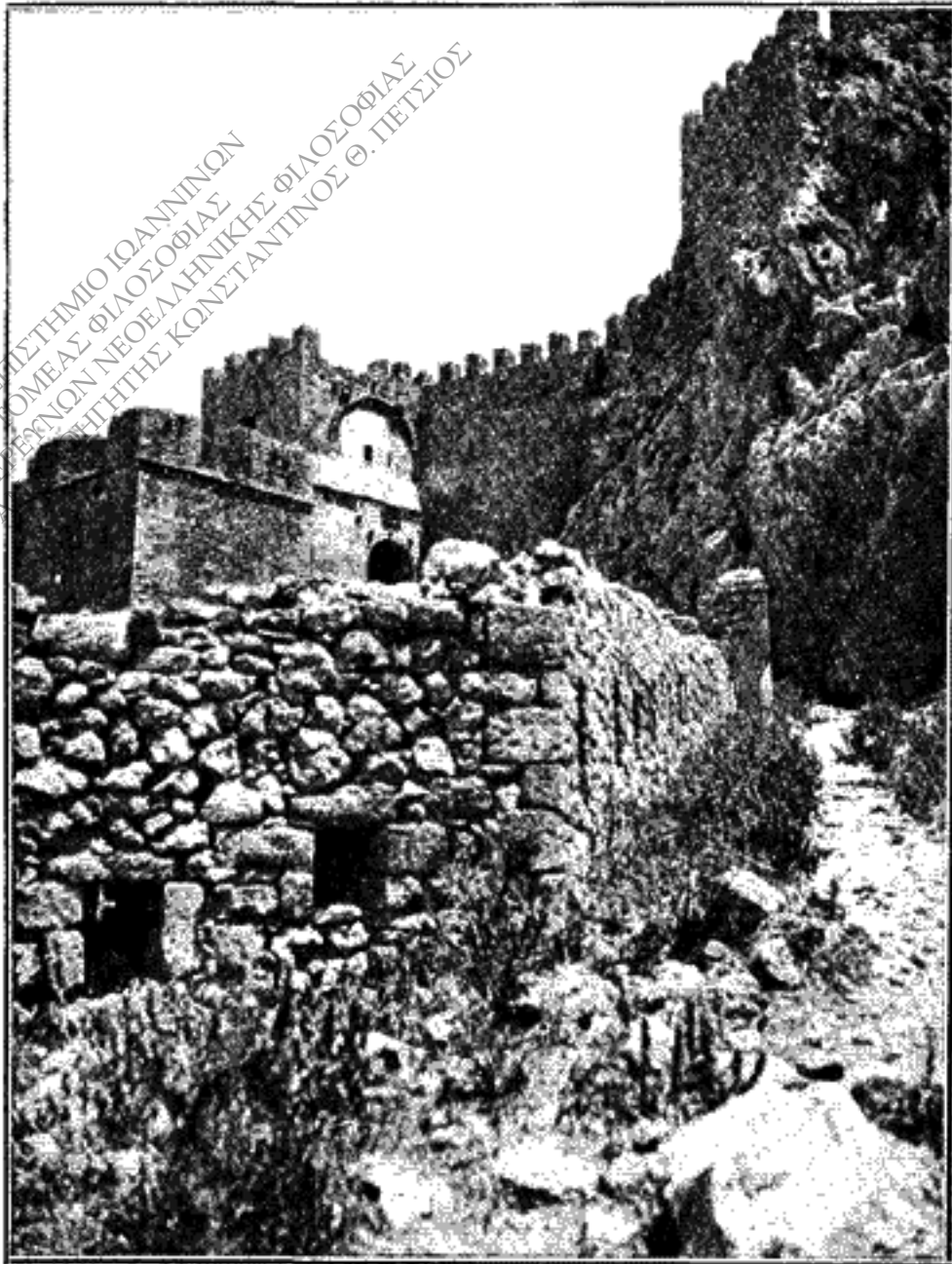
Μεγάλως ἐμερίμνησεν ὁ Κοραΐς νὰ κατευθύνῃ τὴν προσοχὴν τῶν συγχρόνων του ἐπὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς. Θεωρήσας ὅτι «ἡ φροντίς τῆς ὑγείας εἶναι τὸ πρῶτον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἢ βᾶσις τῶν καθηκόντων» (Ἐπ. τ. γ', σ. 557). Ἦθελε διὰ τῆς γυμναστικῆς νὰ ἀπεργασθῇ σώματα ἰσχυρὰ καὶ εὐρωστα μὴ ἀποκείμενα εἰς τὴν προθυμίαν τοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἔγραψε· «Κοινὸν ἀκόμη καὶ ἀναγκαστικὸν μάθημα πρέπει νὰ εἶναι ἡ πολεμικὴ ἀσκήσις, ἢ ὁποῖα ἀποκτᾶται διὰ τῆς συμμετροῦ δημοσίας γυμναστικῆς. (Πρ. εἰς Πολ. Ἄρ.).

Δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ προσαγάγω τι ἐκ μελέτης τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Καποδίστρια, ἐξ οὗ νὰ φαίνεται ἡ περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς γνώμη του. Ἄλλ' ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἀνεπάρκεια τῶν τότε διδασκάλων ὡς πρὸς τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ πρόωρος θάνατός του, ὅστις δὲν ἐπέτρεψε νὰ παρουσιασθῇ τὸ ἐκπαιδευτικὸν του πρόγραμμα μὲ τὴν τελευταίαν καὶ τελείαν ἐπεξεργασίαν του, δὲν δικαιολογεῖται, νομίζω, ἢ γνώμη ἦτις θὰ ἔθετεν ἐκτὸς τῶν παιδαγωγικῶν προσπαθειῶν τοῦ Κυβερνήτου τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν.

10.—ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΙΣ

Μετὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, συνεδούλευεν ὁ Κοραΐς νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες καὶ τέχνην τινὰ ἢ ἐπάγγελμα, ἵνα οὕτω καθίστανται ἱκανοὶ νὰ συνεργάζωνται μετὰ τῶν συμπολιτῶν. Ἐξ ἄλλου εἶχε τὴν γνώμην ὅτι «ἡ ἀργία εἶναι ἡ δαψιλεστέρα πηγὴ τῶν κακῶν». (Πρ. εἰς Ἡθ. Ν. Ἄρ.). Διὰ τοῦτο συνιστᾷ εἰς τὸν νομοθέτην, ὅστις θὰ ἠθελε νὰ μὴ νοσῇ ἡ Πολιτεία ἀπὸ τὰ κακὰ τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῆς ἀργίας, νὰ μεριμνήσῃ νὰ μὴ μείνῃ κανεὶς ἀδίδακτος ἐργοῦ ἢ ἐπαγγέλματος, καὶ νὰ διεγείρῃ τὴν ὄρμην πρὸς

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

ΑΚΡΟΚΟΡΙΝΘΟΣ (ΕΙΣΣΔΟΣ)

Φωτογραφία του κ. Γεωργ. Κ. Σαϊζόν.

ἐργασίαν. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ τοῦ ἐπαγγέλματος συνίστα εἰς τοὺς γονεῖς καὶ διδασκάλους νὰ κατευθύνωσι τοὺς νέους εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν τέχνην, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τῶν τῆς φυσικᾶς κλίσεως. Οὕτω ὁ Κοραΐης, πολὺ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως προαισθανόμενος τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἔδωκε σοφωτάτας ὁδηγίας πρὸς συγκρότησιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας τῶν.

Τὰς ὑποθήκας τοῦ δὲ ταύτας ἐφήρμοσεν ἢ ἔπεινε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ Καποδίστριας, ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς χώρας. Τὴν 8 Σεπτεμβρίου 1830 ἔγραφε πρὸς τὸν βαρβόνον

Δεσαμβεσάν εἰς Παρισίους· «Νὰ βάλω θεμέλια τυπικῶν σχολείων καὶ σχολείων τεχνῶν καὶ ἐργοχείρων...» (Ἐπ. Καπ. τ.δ'. 97)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἀμφότεροι, πλὴν τῶν παιδαγωγούντων σχολείων, περὶ ὧν διέλαβον εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον, ἐσκέφθησαν καὶ περὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς τοῦ λαοῦ μορφώσεως δι' εἰδικῶν σχολείων.

11. - ΓΕΩΡΓΙΑ

Ὁ κ. Ἄμαντος, ἐν τῇ συγγράμματι τοῦ «Βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος», συγκρίνων τὴν ἐξάπλωσιν τῶν σλαβικῶν φυλῶν πρὸς

τὴν στασιμότητα, ἂν ὄχι περιορισμόν, τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν. τὰ ὅπλα κατέχει ἀπὸ τριῶν χιλιετηρίδων, ἀποδίδει κυρίως ταύτην εἰς τὸ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀνεμοσκόρπισμα τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σλάβους ἀποστροφήν των πρὸς τὴν γεωργίαν. Κεῖται βεβαίως ἐκτὸς πάσης συζητήσεως ὅτι μόνη ἡ εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐπιστροφή, τῆς φυλῆς θέλει πυκνώσει τὸν πληθυσμόν καὶ θέλει προφυλάξει ταύτην λίαν ὀδυνηρῶν ἐκπλήξεων εἰς τὸ μέλλον, ἐν τῇ ἀνταγωνισμῇ τῆς πρὸς γειτονικοὺς καὶ ταχύτατα αὐξανομένους γεωργικοὺς λαοὺς.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην, τὴν ὁποίαν πρέπει ἀπαραιτήτως πάντες βαθύτατα νὰ κατανοήσωμεν, διείδεν ὁ Κοραΐς, ὅτε συνίστα τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν γεωργίαν, «διότι πληθύνουσα τὰς τροφὰς πληθύνει τοὺς κατοίκους τῆς ἐρημωθείσης γῆς».

Ἀπὸ τὴν γεωργίαν ἐξήρτα καὶ ἄλλα ἀγαθὰ. Αὕτη ἡμερώνει τὰ ἦθη καὶ χαλυδῶνουσα τὰ σώματα, «έτοιμάζει στρατιωτικὰς ἰκανοὺς νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος». (Προλ. εἰς Ἀρ. Πολ.). Ὡς γνωστὸν δέ, μεταβάλλεται τις εἰς θηρίον, ἔταν μάχεται ὑπὲρ τοῦ ἀγροῦ του. Ἐπίσης διὰ τῆς γεωργίας ἐπερίμενε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου. (Πρ. εἰς Ἀρ. Ἡθ. Ν.).

Περὶ τῆς γεωργικῆς πολιτικῆς τοῦ Καποδίστρια ἐγράφησαν πολλά, ἐξ ὧν πληροφοροῦμεθα ὅτι ἤθελε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γεωργίαν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος. Ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Ράϊκον (Ἐπ. Καπ. τ. δ'. σ. 97) θέτει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου τὸ σχολεῖον καὶ τὴν στροφήν τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν μητέρα γῆν. «Τῆς ἀληθοῦς κοινωνικῆς διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος προπαρασκευαί καὶ προστοιχειώσεις ἄλλαι δὲν εἶναι, παρὰ τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα καὶ σύμμετρος ἀριθμὸς στρεμμάτων ἐθνικῆς γῆς κληροδοτούμενος εἰς ἐκάστην Κοινότητα». Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα εἶναι συνταχμένη καὶ ἡ ἑτέρα πρὸς Ράϊκον ἐπιστολή, τῆς ὁποίας ἔγινε μνεῖα ἐν τῇ περὶ σχολείων κεφαλῇ. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Δεσαμβροσάν ἐπιστολῇ του, περὶ τῆς ὁποίας εἶπον ἄνωτέρω, προσθίεται εὐθὺς μετὰ τὰ περὶ ἰδρύσεως «σχολείων τυπικῶν καὶ σχολείων τεχνῶν καὶ ἐργοχειρίων» καὶ τὰ ἐξῆς: «... νὰ δώσω εἰς τὸ πλῆθος, συνιστάμενον

ὄλον σχεδὸν ἐκ πενήτων καὶ ἀκτιμόνων, κέρπωσιν ἰδιοκτησίας διὰ κλήρων γῆς παρχωρουμένων εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν γεωργῶν...»

Περιέλαβον ἐν τῇ μελέτῃ μου ταύτῃ καὶ τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα κεφάλαια περὶ ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως καὶ γεωργίας, διότι νομίζω ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῶν μεγάλων τούτων παιδαγωγῶν δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων μόνον, ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια ἐπεφύλαξεν εἰς αὐτοὺς ἔργον πολὺ βαρύτερον, σὺν τῇ διαπαιδαγωγίῃ τῆς νεότητος καὶ τὴν χειραγώγησιν ἐνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ εἰς τὴν λειψόρον τῆς προόδου.

12.—ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς τὸ τέρμα τῆς μακρᾶς πορείας. Κατὰ ταύτην εἶδομεν ὅτι κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἀνέκυψαν τάσεις ὅλως καινὰ ἐν τῇ ἐλληνικῇ κόσμῳ. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τάσεων τούτων παρουσιάζεται ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς μετὰ τὰ σοφὰ του Προλεγόμενα εἰς τὰς ἐλληνικὰς ἐκδόσεις καὶ τὰς Ἐπιστολάς του.

Καὶ ἔταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ἡ φυλὴ ἀπέκτισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς, ἄλλο τέκνον τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, ὁ Κερκυραῖος Ἰωάννης Καποδίστριας ἐπελήφθη τῆς διοργανώσεως τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, μὴ ἀφιστάμενος τῶν ὑποθηκῶν τοῦ Χρίου διδασκάλου.

Εὐτυχισμένοι αἱ χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ἀναφαίνονται τοιοῦτοι ἄνθρωποι, διδάσκαλοι τῶν συγχρόνων των. Ἄλλ' οὗτοι καὶ τῶν μεταγενεστέρων δύνανται νὰ κληθῶν διδάσκαλοι. Αἱ ἀρχαὶ τὰς ὁποίας διέτύπωσαν καὶ αἱ ὑποθηκαὶ αὐτῇ ἡ ἀφοσίωσις των ἡ ἀσάλευτος εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν ἐνὸς λαμπροῦ ἰδανικοῦ, θὰ ἀποτελοῦν τὴν πηγὴν τῶν διδαγμάτων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἀντλή ὁ Ἑλληνισμός, ἐφ' ὅσον θὰ θέλῃ νὰ μὴ ἐξολισθη εἰς θανάσιμα ἀτοπήματα. Οἱ στίχοι τοῦ Γερασίμου Μαρκοῦ ἐκ τοῦ ποιήματος «Τὸ ἀγαλμα τοῦ Καποδίστρια», οἵτινες θὰ ἠδύναντο καὶ πρὸς τοὺς δύο νὰ ἀποταθῶν, ἔρχονται εἰς τὸν νοῦν μας :

«Ναί, Μεγαλόφυξε,
Δὲ θὰ πεθάνῃ
Μ' ἐλπίδαις ἀκαρπαις
Ἡ ἀθλία ποτέ,
Πῶχει στὸ μέτωπο
Λαμπρὸ στεφάνι,
Πῶχει στὴ μνήμη τῆς
Τέχνα ὡς ἐσέ.»

ΑΘ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗΣ

Καθηγητῆς